

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za klasičnu filologiju
Patricija Žganec
Mentor: Ninoslav Zubović

Referat:

Hadrijanova vila u Tivoliju

23. rujan 2017.

Sadržaj:

Hadrijan - miroljubivi helenofil	3
Rimske vile.....	4
Izvori i dokazi.....	5
Hadrijanova vila u Tivoliju	5
Plan Hadrijanove vile	6
Vestibul	8
Pomorsko kazalište ili <i>Teatro Marittimo</i>	8
Kanop i Serapeum	9
Roccabruna.....	9
Zlatni trg (Piazza d'oro).....	10
Stoa Poikile	10
Ostale građevine.....	10
Umjetnost i dekoracija	11
Aktivnosti u vili i njezini stanovnici	12
Sažetak i zaključak	13
Rekonstrukcija Hadrijanove vile.....	13
Literatura	17

Hadrijan - miroljubivi helenofil

Četrnaesti rimski car, Publije Elije Trajan Hadrijan (lat. *Publius Aelius Traianus Hadrianus*), rođen je 21. siječnja 76. god., a umro je 10. srpnja 138. u Baji, Napuljskom zaljevu, kada ujedno i završava njegova vladavina. Carem su ga, kao Trajanovog posinka, 117. godine proglasile antiohijske legije. Smatra se da je Hadrijan bio Trajanov dalji rođak te da su ga udovica Plotina i Atijan, zapovjednik carske tjelesne straže, usvojilina nakon Trajanove smrti.¹ Kao vladar bio je miroljubiv pa ga se i svrstava u petoricu dobrih careva. Osim pothvata u Jeruzalemu, gdje je nakon tri godine ugušio židovski ustanak, nije mnogo ratovao. No, veliku je važnost ipak pridavao utvrđivanju granica, prije svega na Rajni, Dunavu i Eufratu. Ona najpoznatija „granica“ odnosno utvrda jest *Hadrijanov zid* u sjevernoj Engleskoj, dug 120km. Osim utvrda, Hadrijan je redovito osnivao nove gradove, restaurirao stare ili razorene te podizao kipove, a posebno su ga zanimala grobnice, primjerice upravo je on restaurirao Pompejevu grobnicu². Budući da je većinu svoje vladavine proveo putujući carstvom, često ga se baš zbog toga naziva „carom-putnikom“, a osim toga za njega se kaže da je putovao i dolazio da vidi, ali i da on bude viđen kao simbol i kao car³. Tijekom tih putovanja imao je priliku iskazati svoju oduševljenost helenističkim svijetom; najviše su ga fascinirali Atena, Efez, Antiohija i Aleksandrija, gdje planinari, istražuje antička čuda, savjetuje se s proročistima, a vjeruje se da je sudjelovao i u eleuzinskim misterijama. Sam gramatičar Fronton bilježi kako se spomenici njegovih putovanja mogu naći u mnogim gradovima Azije i Europe.⁴ Njegovu težnju, da gradi, dokazuju ne samo vile i spomenici, već i tri značajna grada: *Hadrianopolis* (Edirne), *Antinoupolis/Antinopolisi Mursa*. Hadrijan je *Antinoupolis* dao izgraditi svom ljubavniku Antinoju koji se navodno utopio kako bi svom caru podario besmrtnost. A osim toga, u istom je gradu osnovan i kult u njegovu čast. Iako je jedanaest godina proveo izvan Rima, njegova odsutnost nije omela njegovu vladavinu niti je manjkalo poslušnosti u prijestolnici na apeninskom poluotoku.

Hadrijan je bio vrlo učen čovjek; tečno je govorio grčki, aokušao se i u pisanju, pa je autor raznih autobiografije, pjesama, gramatičkih tema, epigrama i govora, no ništa od njegovih djela nije sačuvano. Smatra se da je bio pod utjecajem epikurejaca i stoika, no budući da su carica Plotina i njezini patroni održavali vezu s epikurejskom zajednicom u Ateni⁵, ali kako su i Hadrijanovi bliski suradnici bili epikurejci, ipak je epikurejski utjecaj više dopirao do

¹ Meijer (2013.), S. 69

² MacDonald&Pinto (1995.), S. 17

³ MacDonald&Pinto (1995.), S. 19

⁴ MacDonald&Pinto (1995.), S. 17

⁵ MacDonald&Pinto (1995.), S. 14

Hadrijana nego stoički. Kod pitanja: je li Hadrijan bio dobar vojnik i vođa, naišlo bi se na različite odgovore. Iz Frontonovih pisama Luciju Veru saznajemo da upravo taj gramatičar i pravnik kritizira Hadrijanovu vojnu politiku te mu predbacuje da je uništio vojsku,⁶ dok drugi hvale njegov angažman, ne samo kao restauratora, već i kao vođe i administratora. Hadrijan je bio predan svome radu, što dokazuje činjenica, da je uvijek radio pa čak i u vili, gdje su s njim boravili svi njegovi suradnici (*amici*). Ti su suradnici potjecali iz svih provincija, acar ih je birao bez obzira na njihovo etničko i društveno porijeklo. Da je Hadrijan stalno bio zaposlen, dokazuje anegdota o ženi koja je ga je zamolila da je sasluša, on joj je samo odgovorio: „Nemam vremena!“, a ona je ogorčena na to navodno rekla „Onda prestani biti car!“⁷. No osim rada, Hadrijan je u svojoj vili u Tivoliju uživao u kazališnim predstavama, koncertima i svečanim gozbama. Nije sigurno u kolikoj je mjeri sudjelovao u izgradnji vile, no smatra se da je davao upute umjetnicima te se pobrinuo da se koriste ispravni materijali za skulpture i slike.

Rimske vile

Svaka je osoba u Rimu, koja je bila na visokom položaju ili bila veoma bogata, posjedovala barem jednu vilu. No običaj je bio imati više njih, pa je tako Ciceron navodno imao čak osam vila. Važno je bilo da su one bile smještene izvan srca grada, bilo u gorju, planinama ili u blizini mora ili jezera. Plinije mlađi, čija je vila u Laurentu, u blizini Ostije, jedna od najpoznatijih rimskih, tvrdi u svojim pismima, kako mu je važno da je njegova vila okružena livadama, šumama i biljkama, od kojih su, ističe Plinije, ružmarin, ljubičice, ruže, akant, bršljan, lovor i čempresi neophodni.⁸ Rimske su vile sadržavale velik broj soba, koje su često bile asimetrički raspoređene te je svaka imala posebnu namjenu, recimo za primanje gostiju, gozbu, kupanje, čitanje itd. Osim spomenutih biljaka, obvezni su bili bazeni, mramorne klupe, umjetni potoci i fontane, na koje su Rimljani bili veoma ponosni. Stoga su u Italiju pohitali nadareni arhitekti, vrtlari, kipari i slikari te se primjenjuju različiti materijali, kao što sudrvo, bronca, srebro, zlato, staklo, terakota, dragi kamen i bjelokost.

⁶MacDonald&Pinto (1995.), S. 14

⁷MacDonald&Pinto (1995.), S. 17

⁸MacDonald&Pinto (1995.), S. 3

Za rimske je vile prije svega glasilo pravilo *otium, non negotium*. Stoga se, nakon što uz Atenu, Pergam i Aleksandriju i Rim postaje središtem književnosti, umjetnosti i edukacije, same farme pretvaraju u vile kao mjesta za učenje i čitanje.⁹

Izvori i dokazi

Malo je sačuvanih izvora u kojima se spominje Hadrijanova vila. U rimskoj je književnosti preživjelo ukupno četiri mjesta, koja govore *opalatio Hadriani*. Tri su iz *Historia Augusta*, biografije, čiji autor potječe iz 4. st., a u kojoj se opisuje period od 117. do 284. god.¹⁰; dakle od Hadrijanovog stupanja na vlast pa sve do početka Dioklecijanove vladavine. Prva dva navoda odnose se na Hadrijanovu biografiju; prvi naime govori o tome kako je car za vrijeme ozbiljne bolesti provodio vrijeme u svojoj vili, dok se drugi direktno odnosi na vilu:

*Tiburtam Villam mire exaedicavit, ita ut in ea et provinciarum et locorum celeberrima nomina inscriberet, velut Lyceum, Academicum, Prytaneum, Canopum, Poicilen, Tempe vocaret. Et, ut nihil praetermitteret, etiam inferos finxit.*¹¹

Na treće spominjanje vile naišlo se u biografiji Zenobije, kraljice Palmirskog Carstva, koja je nakon poraza od cara Aurelija došla u Rim te živjela na imanju nedaleko od vile (*non longe ab Hadriani palatio*). Osim toga, njegova se vila spominje i u djelu Aurelija Viktora *De Caesaribus*, u kojem taj starorimski povjesničar donosi pregled careva od Augusta pa sve do Konstantina II. Dok je o Hadrijanu napisao jedva jednu stranicu, Aurelije se raspisao o njegovoj vili, spominjući kako se tamo uživalo u gozbama, umjetnosti i raskoši¹².

No, najbolji su dokazi oni materijalni, prije svega ruševine i arheološki nalazi, o kojima će biti riječ u sljedećim poglavljima.

Hadrijanova vila u Tivoliju, rimskom Tiburu

Dvadeset i osam kilometara istočno od vječnoga grada smjestio je Hadrijan svoju vilu. Težnja, da se makne od gradske buke i nemira, odvela ga je na *mons Tiuburtinus* (Tibursku goru), na strme padine u području Tivolija, koje je zapravo bilo popularan teren za gradnju vila. No, mnoge zbunjuje Hadrijanov izbor terena, recimo talijanski arheolog Lanciani kaže

⁹ MacDonald&Pinto (1995.), S. 4

¹⁰ MacDonald&Pinto (1995.), S. 6

¹¹ MacDonald&Pinto (1995.), S. 7

¹² MacDonald&Pinto (1995.), S. 7

da nikada nije mogao razumjeti zašto je izabrano tako siromašno, neprobitačno mjesto¹³. Na drugi pak arheolozi uvjeravaju da ne postoji drugo mjesto koje je tako tiho i mirno, a u isto vrijeme prostrano i raznoliko. No, infrastruktura toga područja jest zapravo dobra. Vila se naime nalazi u blizini ceste Tiburtina (*via Tiburtina*), rijeke Aniene (*Anio*) te samo 4km od Tivolija (*Tibur*). Osim toga, mjesto je dobro opskrbljeno vodom, jer osim lokalnih potoka u blizini vile bila su čak četiri akvedukta.

Da je vila bila Hadrijanova, je neosporno, prije svega zbog mnoštva pronađenih reljefa i kipića Antinoja, njegovog ljubavnika. No, da vila nije uvijek bila Hadrijanova, je moguće. Smatra se da je vlasnikom vile postao 118. god., no postoji i pretpostavka da je vilu u obitelji sa sobom dovela Sabina¹⁴, prema tome je vila bila u Hadrijanovu vlasništvu već 18 godina prije njegovog stupanja na vlast te je moguće da je on u tom razdoblju već sudjelovao u renovaciji ili izgradnji vile. Iz koje godine datiraju pojedini dijelovi kompleksa vile, dokazuju građevni materijali odnosno cigle. Naime, u flavijevsko je doba bilo uobičajeno da se u opekarama na cigle zabilježi datum kada i gdje je cigla ispečena te tko je njezin vlasnik¹⁵. Prema tome se može zaključiti da je godina 125., nakon carevog prvog putovanja, bila od velike važnosti što se tiče izgradnje, jer mnoge građevine potječu upravo iz te godine. Cigle najčešće nose datum kada je Hadrijan prebivao ili u Rimu ili u vili, što potvrđuje da se uključio u njezinu izgradnju te da građevine, mozaici ili skulpture mogu dati dobru sliku o samom caru. Nakon njegove smrti vilu je naslijedio Antonin Pio, dakle vila ostaje u vlasništvu cara, no rijetko je car u njoj prebivao¹⁶. Već je u razdoblju Konstantina bila meta pljačkaša, a navale Germana pojačale su njeno postupno propadanje. U srednjem je vijeku stanovnicima Tivolija služila kao kameleon te seiz vile često uzima ne samo materijal već i razna umjetnička djela, kojima su svoje vile i kuće krasili razni arheolozi i arhitekti. Tek 1873. vila dospijeva u vlasništvo talijanske države te započinju razna znanstvena iskapanja i istraživanja. Hadrijanova je vila upisana na UNESCO-ov popis mjesta svjetske baštine 1999. godine te je zbog ubrzanog propadanja ruševina dospjela i na UNESCO-ov popis 100 najugroženijih mjesta na svijetu.

Plan Hadrijanove vile

Na području od stotinjak hektara podignuto je trideset građevina. Građevine su u kompleksu vrlo neuredno razmještene, vjerojatno zbog reljefa i ostalih prostornih čimbenika. Većina

¹³MacDonald&Pinto (1995.), S. 26

¹⁴Kähler (1950.), S. 20

¹⁵Kähler (1950.), S. 20

¹⁶Kähler (1950.), S. 20

građevina je doduše simetrična, no planske su veze između njih iracionalne. Profesori William L. MacDonald i John A. Pinto predlažu podjelu vile na osam zona; ja ću se držati te podjele radi lakše orijentacije i tumačenja.

Plan kompleksa Hadrijanove vile¹⁷

1. Grčki teatar	13. Kriptoportik	25. Vestibul
2. Palestra	14. Dvorana dorskih pilastara	26. Velike terme
3. Nimfej Fede	15. Zlatni trg	27. Pretorij
4. Terasa Tempe	16. Stoa Poikile	28. Kanop
5. Donja terasa biblioteka	17. Dvorana filozofa	29. Roccabruna
6. Paviljon Tempe	18. Pomorsko kazalište	30. Akademija
7. Carski triklinij	19. Terme	31. Apolonov hram
8. Hospitalija	20. Kasino	32. Odeon
9. Latinska biblioteka	21. Vrt Stadium	33. Inferi
10. Grčka biblioteka	22. Zimska palača	34. Veliki trapezium
11. Dvorište biblioteka	23. Kvadriportik	35. Mauzolej
12. Carska palača	24. Male terme	36. Plutonov hram

U prvoj se zoni, na sjeveroistoku, nalazi stara jezgra vile, koju čine carska palača te stari peristil ili dvorište biblioteka, između kojih se nalazi kriptoportik. To je najstariji dio vile, a smatra se kako je izgrađen znatno prije nego što je vila dospjela u Hadrijanove ruke. Drugu zonu čine građevine, raspoređene oko carske palače; Grčka i Latinska biblioteka, Pomorsko kazalište, Terme, Paviljon Tempe, Carski triklinij te Dvorana dvorskih pilastara. Treća se zona nalazi na samom sjeveru kompleksa Hadrijanove vile, a čine ju Grčki teatar, Palestra, Nimfej Fede, Terasa Tempe i Donja terasa biblioteka. Stoa Poikile, Kasino, Vrt Stadium te Zimska palača pripadaju četvrtoj zoni ili istočno-zapadnoj grupi. A na jugu u petoj zoni,

¹⁷ v: <http://nova-akropola.com/lijepe-umjetnosti/arhitektura/hadrijanova-vila-u-tivoliju/#prettyPhoto>

najzanimljivijoj posjetiteljima, nalaze se Kvadriportik, Male i velike terme, Vestibul, Pretorij i Kanop. Hadrijan je u šestoj zoni, na jugozapadu smjestio Roccabrunu, Akademiju i Apolonov hram. Dok je u sedmoj zoni, na jugu rezidencije, na prostranom području neuredno razmjestio Odeon, Inferi, Veliki trapezium, Mauzolej i Plutonov hram, na istoku je vile u osmoj dao izgraditi samo Zlatni trg.

Osim na zone Hadrijanova bi se rezidencija mogla podijeliti prema svojoj namjeni i u tri skupine. Prvu skupinu čine rezidencijalne zgrade, namijenjene boravku cara i njegove pratnje. U drugoj su skupini sekundarne zgrade namijenjene višem osoblju poput svećenika, čuvara, vojnih zapovjednika, dok su u trećoj skupini bile zgrade za sluge, robove i vojnike.¹⁸

Vestibul

Važni Hadrijanovi posjetitelji ulazili su u vilu sa zapadne strane kroz takozvani *vestibulus*, prostorno predvorje koje je vodilo do peristilagdje su gosti čekali cara, a za to vrijeme uživali u pogledu na Kanop. Hadrijan ih je ovisno o dobu dana pozvao na kupanje ili objed. Istočno od vestibula nalazile su se male i velike terme. U malim su termama obitavali važni gosti, dok bi se njihovi pratitelji i sluge kupali u velikim termama.¹⁹ U termama, ali i u nekim od najvažnijih zgrada, postojao je sustav grijanja, a većina zgrada imala je i tekuću vodu.

Pomorsko kazalište ili *Teatro Marittimo*

Građevina, koja je prije svega zbog svojih estetskih obilježja privukla veliku pozornost, jest bez sumnje Pomorsko kazalište ili - kako se još naziva - *Teatro Marittimo*. Radi se o kružnoj verziji rimske kuće. Sadrži naime sve elemente kao i *domus Romana*, dakle *atrium*, *compluvium*, *impluvium*, *tablinum* pa i spavaće sobe te sobe za kupanje. Većina tih elemenata nalazila se na "otoku" okruženom jarkom te stupovima jonskog reda. No, umjesto pravokutnog tlocrta nailazimo na koncentričnu konstrukciju i to je bilo nešto novo u rimskoj arhitekturi. Poznato je da se Hadrijanu sviđao krug, koji su grčki filozofi prozvali najsavršnijim oblikom, pa tako on gradi i Panteon po sličnom tlocrtu koji je po veličini gotovo jednak pomorskom kazalištu. Ova građevina svoje ime zahvaljuje reljefima koji su tamo pronađeni; na većini se nalaze mitološka bića koja se najčešće dovode u vezu s vodom. Primjerice jedan friz prikazuje krilato stvorenje koje prati povorka tritona i ostalih morskih mitoloških bića. Ovo je bilo mjesto u vili gdje se Hadrijan mogao povući i otuđiti od svih. Od careva se očekivalo da uvijek budu na raspolaganju pa i u vili, no pomorsko je kazalište ipak bilo rezervirano samo

¹⁸<http://nova-akropola.com/lijepe-umjetnosti/arhitektura/hadrijanova-vila-u-tivoliju/#prettyPhoto>

¹⁹<https://www.youtube.com/watch?v=XJ0JmbIMwGs> (1:59)

za njega i odabrane. Iako je bilo neformalno mjesto, Pomorsko je kazalište sigurno bilo luksuzno, prije svega zbog mramora, čiji se tragovi mogu naći u čitavom kazalištu.²⁰

Kanop i Serapeum

Ne samo da je Kanop ili Scenski kanal najpoznatiji dio Hadrijanove rezidencije, već je i najbolji dokaz Hadrijanove sklonosti prema Egiptu te egipatskoj kulturi i umjetnosti. Naime, Kanop je grad na delti Nila nedaleko od Aleksandrije, gdje se nalazio Serapisov hram; to se egipatsko-helenističko božanstvo štovalo u vrijeme Ptolomejevića koji su ga poistovjetili s Ozirisom²¹. U Kanopu je istoimeni kanal vodio od Nila do svetišta pa tako i Hadrijanov bazen dimenzija 119x18m predstavlja put do Scenskog triklinija ili Serapeuma. Taj se prostor još naziva triklinijem, jer se tamo prije svega objedovalo posebice ljeti, a Hadrijan i njegovi gosti crpili bi svježinu iz podzemnih bazena i kaskada povezanih s kanalom, a jeli i sjedili bi na polukružnom kamenu koji se zvao *stibadium*. Osim toga, u osam niša te apsidalno polukružne građevine nalazili su kipovi koji su bili ili kopije nekih grčkih, egipatskih, ali i rimskih skulptura ili originali koje je Hadrijan naručio od svojih kipara Aristeja i Papije iz Afrodizije, no ti se kipovi danas čuvaju u Kapitolinskom muzeju²². Dok se na kraju kanala nalazi Serapeum, na početku se može vidjeti polukružna kolonada sa statuama Marsa, Merkura i Minerve. Uz dužu su stranu kanala stajale Karijatide, replika onih s Erehtejona na atenskoj Akropoli, te dva kipa Silena, boga šuma. Oni su nosili sjenicu koja se odražavala u vodi kanala. Interes za Egipat dokazuju i brojni kipovi od kojih dva prikazuju Antinoja kao Ozirisa.²³

Roccabruna

Roccabruna je moderan naziv za hram na jugu kompleksa. Većina je naziva za pojedine građevine nastala u vrijeme renesanse kada su ih prvi istraživači, osobito Ligorio, uspoređivali s opisima iz djela *Historia Augusta*, a odnose se na Hadrijanova putovanja u različite provincije Carstva.²⁴ Građevina je zapravo imala dvije razine; na samom belvederu bio je podignut dorski hram, no danas se od njega ništa više ne može vidjeti. Smatra se kako su u Roccabruni obitavali svećenici te da je u njoj bilo svetište Izide, božice neba. Budući da se ona uvijek slavila u ljetnom solsticiju, njezin je kip u niši bio postavljen tako da je za vrijeme ljetnog solsticija pri zalasku sunca bila u potpunosti osvjetljena. Interijer prve razine

²⁰MacDonald&Pinto (1995.), S. 84

²¹<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=55460>

²²<https://www.khanacademy.org/humanities/ancient-art-civilizations/roman/middle-empire/v/a-tour-of-hadrian-s-villa-with-dr-bernard-frischer>

²³MacDonald&Pinto (1995.), S. 109

²⁴<http://nova-akropola.com/lijepe-umjetnosti/arhitektura/hadrijanova-vila-u-tivoliju/#prettyPhoto>

izgleda poput oktogonalne rotonde, na čijoj je kupoli bio oslikan nebeski svod s dvanaesticom zodijaka, od kojih su upravo motivi blizanaca, koji označuju početak ljetnog solsticija, bili oslikani iznad kipa same Izide²⁵; taj se kip danas čuva u muzeju u Rimu.

Zlatni trg (Piazza d'oro)

Vodeni dvor, koji se od 16. st. naziva Zlatnim trgom, zauzima čitav prostor osme zone na samom istoku kompleksa vile, odakle je Hadrijan, inače ljubitelj lijepih vidikovaca, imao pogled na dolinu te sjeverni i istočni krajolik. Smatra se kako je upravo ova zona sažetak čitave vile²⁶, jer sadrži elemente koji se mogu naći u cijelom kompleksu; od jedinstvenog vestibula do nimfeja i popločenih puteva, zatim baš je ovdje posjetitelj mogao doživjeti eksterijerne i interijerne fontane i bazene, vrtove, posebnu umjetnost i arhitekturu. Osim toga, u sjevernom i južnom djelu toga dvora nalazile su se sobe, a između njih ovalna arena (*ludus*).

Stoa Poikile

Zapadno-istočna umjetna terasa naziva se još *Stoa Poikile* po uzoru na grčki istoimeni trijem. Terasa se sastoji od dvije razine, a visoka je otprilike 15m. Prvu razinu čine četiri kata soba (bilo ih je stotinjak pa se taj dio još naziva *Centum Camerelle*), najvjerojatnije namijenjene skladištenju ili slugama. Druga je razina trijem s vrtom i bazenom gdje je Hadrijan bez obzira na vremenske uvjete mogao šetati.

Ostale građevine

Ljudi su Hadrijana posjećivali i iz drugih razloga. U kompleksu vile nalazila su se dva kazališta gdje su se izvodile predstave; Grčko kazalište na sjeveru te Odeon na jugu. Osim toga, vila je na istoku imala i Amfiteatar gdje su gosti mogli vidjeti borbe gladijatora. A oni koji su k Hadrijanu dolazili riješiti probleme administrativne i javne prirode, bili su primljeni ili u Dvorani filozofa ili u Dvorani dorskih pilastara, koja je mogla primiti nekoliko stotina ljudi. Ostaci dorskih stupova te dvorane mogu se vidjeti još i danas. Spomena vrijedan jest i Vrt Stadium, esencijalni dio za svaku vilu. Uz takva su se šetališta redovito nalazile fontane, kaskade i bazeni ukrašeni grmljem, drvećem i cvijećem. Neki autori tvrde da su se tamo održavale i igre i moguće je da su vrtovi u doba kasne republike dobivali oblik stadiona kako bi se imitirale urbane javne strukture, no brzo su se pretvorili u izdvojena mjesta za odmor i razgovor.²⁷ Vrt Stadium je bez sumnje bio impresivna integracija vrta, umjetnih potoka, skulptura i arhitekture; a to dokazuju skulpture pronađene tamo, prije svega fragmenti

²⁵<https://www.youtube.com/watch?v=XJ0JmbIMwGs> (10:02)

²⁶MacDonald&Pinto (1995.), S. 46

²⁷MacDonald&Pinto (1995.), S. 77

Niobine skupine. Radi se o grupi od šesnaest skulptura koje su prikazivale tragičan mit Niobe, tebanske kraljice.

Osim toga u kompleksu su otkriveni i podzemni putevi te se vjeruje da su prolazi služili za kola koja su vukli volovi, a prenosili su robove, hranu i druge potrepštine, daleko od očiju cara.

Umjetnost i dekoracija

Svi materijalni izvori, pronađeni u Hadrijanovoj vili, dokazuju da je vila bila tradicionalno mjesto te s obzirom na svoju umjetnost, arhitekturu i plan veliki odraz visoke carske kulture²⁸. Scenski kanal ili Kanop najbolje dočarava umjetnički duh Hadrijanove vile. Samo je tamo pronađeno 35 skulptura i fragmenata. Neki od njih su skulptura Hadrijana i Julije Domne, prikazi bogova i božica (Dioniz, Atena, Hermes, Izida) mitoloških bića (Silen, Amazonka, Skila), ali i mnogih drugih. U svakom dijelu vile moglo se naići na pregršt skulptura i to nije ništa čudno; bilo da se radilo o forumu, termama ili nekoj prostoriji u vili, uvijek se moglo vidjeti mnoštvo skulptura; one su ipak bile odraz povijesti, pokazatelji uspjeha i bogatstva. Smatra se da od devetnaest carevih portreta nijedan ne datira iz razdoblja prije njegove vladavine, iako ga ti portreti prikazuju kao mladića, no car je bio ponovno rođen nakon Antinojevog žrtvovanja pa se prikazuje kao *renatus*²⁹. Što se tiče Antinoja bilo je vjerojatno stotinjak bista, kipova, kovanica i medaljona s njegovim prikazom. Prikazivalo ga se i kao čovjeka i kao boga koji gospodari egipatskim podzemljem. Današnjim se posjetiteljima vila doima monokromnom, no ona takva sigurno nije bila. Naprotiv, trijemovi su bili oslikani ili

ispunjeni mozaicima, a zidovi obloženi mramornim panelima, oslikani freskama ili ukrašeni štukaturama, a polikromne su bile i skulpture.

Čuveni mozaik s golubovima, koji je 1737. godine u zgradi Akademije pronašao kardinal Alessandro Furietti, sastoji se od tisuću precizno složenih djelića tek nešto većih od milimetra i danas se smatra jednim od najljepših mozaika svih vremena.³⁰

Drugi poznati fragment, koji se danas čuva u jednom od berlinskih muzeja, samo je dio podnog mozaika triklinija u vili, a prikazuje dvojicu kentaura u borbi s trima divljim

²⁸MacDonald&Pinto (1995.), S. 143

²⁹MacDonald&Pinto (1995.), S. 149

³⁰<http://nova-akropola.com/lijepe-umjetnosti/arhitektura/hadrijanova-vila-u-tivoliju/>

mačkama, tigrom, lavom i leopardom. Kompleksnost mozaika daje naslutiti da je sigurno trebalo mnogo strpljenja u izradi ovog djela te da se posebno radilo na dramatičnosti prikaza. Neki autori smatraju da nam ovaj mozaik može dati sliku kako je izgledalo grčko slikarstvo. Naime, zna se iz pisanih izvora da su Grci vjerovali kako su njihove slike bile najveće postignuće njihove umjetnost, a gotovo ništa od toga nije sačuvano; no budući da su Rimljani "kopirali" Grke, možemo pretpostaviti što su i Grci htjeli postići u slikarstvu.³¹

Aktivnosti u vili i njezini stanovnici

Plan vile ukazuje na mješavinu slobodnog vremena i posla. Umjetnost je bila velika Hadrijanova strast pa bi on svoje vrijeme u vili često provodio planirajući ili nadzirući nove gradnje. Zabilježeno je da je Hadrijan u vili radio i na svojoj fizičkoj snazi, recimo u Historiji Augusti saznajemo kako je mnogo jahao i hodao te uvijek trenirao³². A posebice je uživao u lovu; bio je velik ljubitelj konja i pasa te je u vili obitavao velik broj jahača i lovaca. No freske i slike i u vili i diljem Kampanije dokazuju kako je u vili bilo velik broj ptica različitih vrsta, a Stacije opisuje i talentiranu papigu koja je često slobodno šetkarala te letjela u vili³³. Osim toga, u vili je stanovalo mnoštvo sluga i robova te je svatko imao svoje zaduženje, a svi

³¹<https://www.khanacademy.org/humanities/ancient-art-civilizations/roman/middle-empire/v/pair-of-centaurs-fighting-cats-of-prey-from-hadrian-s-villa-c-130-b-c-e-1>

³²MacDonald&Pinto (1995.), S. 187

³³MacDonald&Pinto (1995.), S. 190

su oni zapravo bili visoko kvalificirani te ih je Hadrijan skupo platio, neke čak i do 100 000 sestercija. U vili se car prije svega odmarao i susretao s prijateljima uz velike i bogate objede. Prijatelji su mu se često pridružili u lov u ili bi Hadrijan, ovisno o prigodi, organizirao tragedije, komedije, pozvao čitače i pjesnike ili svirače. S prijateljima nije samo objedovao, već se i upuštao u razne diskusije. Hadrijan je vrijeme u vili provodio i pišući prozu i poeziju te učeći grčki, pa se sigurnošću se može tvrditi da se Hadrijanovo vrijeme kolebalo između *otium* i *negotium*.

Sažetak i zaključak

Sa svojih trideset građevina urbanog karaktera i bogatim krajolikom vila je izgledala poput malog grada gdje je svoj mir našao car imajući uz sebe sluge i prijatelje koji su se svi prilagođavali njemu i njegovu ukusu. Čitav kompleks i mnoštvo umjetničkih djela dokazuje kako je Hadrijan bio hedonist i veliki ljubitelj umjetnosti. Osim toga vila je na odličan način prikazivala spoj imitacije i originalnosti u rimskom svijetu, ne samo u arhitekturi i umjetnosti, već i kod navika i događanja u vili. Ona nam omogućava upoznati Hadrijana kao cara, ali i kao pojedinca te pojedine građevine daju naslutiti čemu i kakvu je pozornost pridavao ili kako je mogao izgledati njegov tipičan dan proveden u ovoj rezidenciji. Ne smije se zaboraviti da je vila prije svega bila pokazatelj njegove moći i bogatstva te simbol carske vlasti. Danas lokalitet star oko dvije tisuće godina možda više nije simbol carske vlasti, ali je svakako uspomena na rimski svijet i Rimljane i njihovu težnju da grade i stvaraju te nam daje predodžbu o njihovomumijeću da ujedine sve aspekte rimskoga života; i to na jednom mjestu.

Rekonstrukcija Hadrijanove vile

Internacionalan tim stručnjaka radio je od 2007 na digitalnoj rekonstrukciji Hadrijanove vile. Nakon 5. stoljeća istraživanja i iskopavanja stručnjaci su pomoću različitih materijalnih i pisanih izvora uspjeli stvoriti digitalnu sliku vile onako kao je izgledala u Hadrijanovo doba. U nastavku slijedi nekoliko primjera te rekonstrukcije.

- 1) Vestibul³⁴

³⁴ slike: <https://www.youtube.com/watch?v=95XStJY-fXo>

2) Male terme

3) Kanop

4) Serapeum

5) Roccabruna

6) Teatro Marittimo

7) Vrt Stadium

8) Dvorana dorskih pilastara

9) Zlatni trg

Literatura

Kähler, Heinz (1950.): Hadrian und seine Villa bei Tivoli; Berlin : Verlag Gebr. Mann.

MacDonald, William L.; Pinto, Jonh A. (1995.): Hadrian's villa and its legacy; Naw Haven ; London : Yale University Press.

Meijer, Fik (2013): Carevi ne umiru u postelji : od Cezara do Romula Augustula : 44. g. pr. Kr. - 476. g. posl. Kr.; Zagreb : TIM press, 2013.

Spencer, Diana (2010.): Roman landscape : culture and identity; Cambridge, U.K. ; New York, NY : Cambridge University Press.

Internetske stranice

<https://www.youtube.com/watch?v=95XStJY-fXo> (23.9.2017.)

<http://nova-akropola.com/lijepe-umjetnosti/arhitektura/hadrijanova-vila-u-tivoliju/>
(23.9.2017.)

<https://www.khanacademy.org/humanities/ancient-art-civilizations/roman/middle-empire/v/pair-of-centaurs-fighting-cats-of-prey-from-hadrian-s-villa-c-130-b-c-e-1>
(23.9.2017.)

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=55460> (17.9.)

<http://vwahl.soic.indiana.edu/villa/academy.php> (26.9.)

<http://www.villaadriana.beniculturali.it/index.php?it/32/la-visita> (26.9.)